

מראה מקומות תמורה דף ה

בענין המח' אביי ורבא במילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לא מהני

בגמ' לא הובא מקור מקרא אלא משמע דלרבא סברא היא דאי עביד לא מהני, ומשמע דגם לאביי הסברא חיצונה הי' דאי עביד לא מהני אלא שהביא הכרח מזה שחייב עליו מלקות. ובאחרונים יש ב' מהלכים לזה דאי עביד לא מהני. א' זה גופא שמעשיו יש בה עבירה היא הסיבה שלא תיהני להחל החלות. ב' לא שהאיסור היא הסיבה שלא יחול החלות, אלא נכלל בהא דכתיב בקרא לא רק שאסור לעשות המעשה אלא ג"כ שאם עשה כן לא חל. רע"א מביא כמה ראיות לצד הזה, בתשובות ח"א קכ"ט וס' קע"ד, ובח"ב ס' קמ"ח (והובא בחי' רע"א כאן). מביא שם ראיה מהא דשחיטה בשבת, דמבואר במשנה חולין דף יד. שחט בשבת אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה, וקשה למה לא אמרינן אי עביד לא מהני. ותי' דכאן במלאכת שבת א"א לומר דנכלל בקרא "כל מלאכה לא תעשה" דלא מהני, שהרי רוב מלאכות אינם עשיית חלות, אלא מעשה בעלמא כחרישה זריעה וכו', וא"כ ע"כ "כל מלאכה לא תעשה" איסור לאו בעלמא הוא ולא בא ללמד שלא חל. ועוד ראיה הביא מב"ק ע: זרוק גניבותיך לתוך חצרי ותקנה לי גניבותיך, ע' שלטי גיבורים ביצה כ: בדפי הרי"ף אות ד', ובשו"ת מהרי"ט ח"א ס' ס"ט. וע' מנחת חינוך מצוה שס"א שהביא ג"כ כהיסוד של רע"א ותי' בזה עוד קושיות, למשל היכא שעשה מילה שבשבת (באופן האסור כגון במילה שלא בזמנו) דמבואר בגמ' שבת קלז דא"צ הטפת דם ברית ולמה לא אמרינן אי עביד לא מהני, וע"פ יסוד הנ"ל מתורץ גם זה.

ע' תוס' ו. ד"ה השתא דשנינן שהק' מהיכא שנשבע שלא לגרש את אשתו ואח"כ עברה וגירשה נימא אי עביד לא מהני, ורע"א תי' קושיית תוס' ע"פ יסוד הנ"ל. עוד תי' רע"א מה שקשה מגמ' גיטין דף כ. כתב גט על איסורי הנאה הגט חל בדיעבד ולמה לא אמרינן אע"ל"מ. ועוד תי' בזה קושיית האחרונים על הרמב"ם פ"א הל' חמץ ומצה ה"ג הקונה חמץ בפסח חייב מלקות משום בל יראה, נימא אי עביד לא מהני והקנין לא חל. וע"ע זה בחי' הגרי"ז כאן ד"ה בגמ' אמר אביי שהובא ג"כ כיסוד הנ"ל.

אמנם התוס' בסוגיין (שהביא רע"א) לכאור' מוכח דלא ס"ל כיסוד זה מדלא תי' כרע"א. והגרי"ז, וכן בקהלות יעקב ס' ב' הביאו עוד ראיה דתוס' לא ס"ל כיסוד הנ"ל מתוס' ד: ד"ה רבא אמר, מקושייתו בצורם אוזן הבכור ג"כ מבואר דלא ס"ל כיסוד זה.

מיתיבי אונס שגירש...תיובתא לרבא

ללישנא קמא מוכיח הגמ' מכאן כאביי דאינו לוקה על זה שעבר אמימרא דרחמנא, תוס' ד"ה מיתיבי הסביר כאן ס"ל להגמ' שהא דאינו לוקה לאו משום שהלאו ניתק לעשה (כדלעיל ד:), ומשום שזה לאו שקדמו עשה דאינו כלול בהכלל של לאו הניתק לעשה, אלא פטור משום סברת אביי דהתורה לא חייבה מלקות על עבירה שלא מהני. וע"ז תי' רבא שאני התם דאמר קרא כל ימיו כל ימיו בעמוד והחזר. תוס' בד"ה אמר לך רבא למדו דזה גופא תרץ הגמ' דאינו לוקה משום דהוי ניתק לעשה, וחידש כאן הגמ' דיש עשה חדש שחל רק אחר הגירושין שיקח אותה בחזרה, ומה"ט נחשב ניתק לעשה (ואינו לאו שקדמה לעשה, שהרי העשה היא רק בכה"ג שכבר גירשה). אמנם, רש"י בד"ה לא יוכל לשלחה כל ימיו הסביר באופן אחר וכתב "הילכך לא עבר אמימרא דרחמנא", וע' בביאור הגר"א אות ו' מה שהסביר ברש"י. וע' רש"י ד"ה ולאביי משמע ע"ד הגר"א. ע' דבר שאול ס' י"ב ס"ק ב' הביא מהלך של הגר"א וע"ש מה שהק' על הגר"א, מהא דהובא בהבריייתא אם כהן הוא לוקה. וע' שם בדב"ש הובא עוד מהלך לפרש דברי רש"י בתרץ הגמ'.

בלישנא אחרינא הגמ' מביא קושיא על אביי מזה דצריך להחזירה אלמא אי עביד לא מהני, וע"ז תי' הגמ' דמדכתיב כל ימיו נלמד דצריך להחזירה, ולרבא א"צ קרא לזה אלא מקרא נלמד דאינו לוקה משום דהוי ניתק לעשה. ע' רש"י בסוף ד"ה והו"ל אונס, וע' בביאור הגר"א אות י"ב דהגמ' לעיל דס"ל שאינו לוקה משום דהוי ניתק לעשה א"ש כהמסקנא כאן.

תוס' ד"ה מיתיבי הק' דלפי ב' לשונות מוכח דאם לא מהני מעשיו זה הי' סיבה שצריך להחזירה, ולכאור' הסברא דלא מהני מעשיו הי' צריך לגרום שלא יחול הגירושין בכלל. וע' מה שתי' תוס' ע"פ הגמ' קידושין יג. דהוקש מיתה לגירושין, ולכאור' כוונתם דכמו דמיתה לעולם מתירה ה"ה גירושין לעולם מתירה אף אם יש איסור בזה, ע' ש"מ **אות כ"ד** ותי' קושיא זו באופן אחר. ע' **דבר שאול סי' י"ב ס"ק ב'** מה שהקשה על הש"מ (דלכאור' תירוצו מהני רק בלשון ראשון).

בשפת אמת תי' קושיית תוס' באופן אחר, ומיוסד על יסוד גדול שחידש **המהרי"ט בשו"ת ח"א ס' ס"ט**, וע"ד זה הובא **בשו"ת רע"א מהדו"ק ס' קכ"ט**, דכי אמרינן אי עביד לא מהני היינו בכה"ג שע"י "לא מהני" יתקן האיסור. וע' עוד **שו"ת רע"א מהדו"ק ס' קע"ד** מה שדן עוד ביסוד זה לגבי מי שעשה מילה בשבת שלא כדין. ע"פ יסוד זה תי' השפת אמת קושיית תוס' ע"ש.

והרי תורם מן הרעה על היפה...אמר לך רבא שאני התם כרבי אילעא

תוס' בד"ה אם אינו קדוש, הקשו, (וכן הקשו **תוס' בקידושין דף מו: ד"ה אם אינו קדוש**), מה קשה לי' לר' אילעא הרי לרבא לוקה משום דעבר אמימרא דרחמנא, וע' מה שתי' בשם הר"ש משנץ. ע' ש"מ **אות כ"ה** בביאור התרץ. וע' **תוס' בקידושין (הנ"ל)** איך שתי' הקושיא בנוסח אחר, וע' **בתוס' הרא"ש בקידושין** וכן **ביבמות פט:** שתי' באופן אחר ע"ש. ובחידושי הגר"ח על הש"ס **בקידושין** תי' קושיית תוס' באופן אחר.

והרי תמורה דאמר רחמנא לא יחליפנו...ותנא לא שאדם רשאי...ולאביי וכו'

ע' ש"מ **אות ב'** שהסביר דעיקר כוונת הגמ' להקשות כאן על אביי למה צריך קרא. ע' **קהלות יעקב סי' ב'** מביא ראייה מכאן ליסוד איסור תמורה, דאי נימא דכל יסוד האיסור היא בזה שרצה להוציא הראשון לחולין, א"כ בודאי לא הי' אפשר להקשות דמשום אי עביד לא מהני לא יחול הקדושה על השנייה, אלא מוכח דגם מה שהשני נתקדש בכלל האיסור היא. וע' עוד **בשפת אמת בסוגיין ד"ה עוד אפשר לפרש** מה שביאר בההו"א של הגמ' דס"ד דקרא משמע והיה הוא ותמורתו יהיה קודש היינו דחל קדושה חדשה על הראשון וע"ז מקשה הגמ' נימא אי עביד לא מהני, ובזה מתורץ גם קושיית הקהלות יעקב.

